

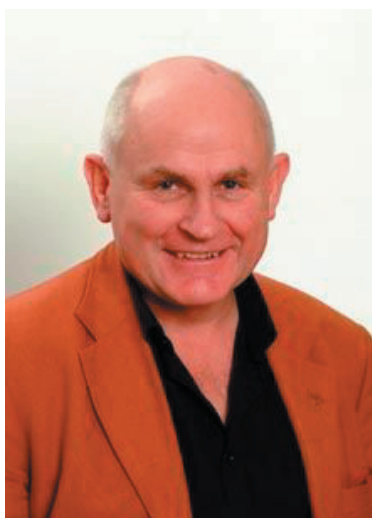
Folkhögskole Veteranen

NR 4 2021

Demoniseringens konsekvenser

Björn Grip

Terrorforsaren Magnus Ranstorp demonisering av folkbildningen i allmänhet och studieförbundet Ibn Rushd i synnerhet, har nu gett resultat. Göteborgs kommun beslöt i oktober om bidragsregler som innebär en kraftig inskränkning av folkbildningens traditionellt fria och frivilliga inriktning. Beslutet togs trots att det strider mot regeringens regleringsbrev till Folkbildningsrådet. Uppmaningen som Socialnämnden centrum i Göteborg riktar till studieförbunden är att i större utsträckning ägna sig åt yrkesförberedande studieprogram. Dessutom, för att få kommunal ersättning, ålägger man studieförbunden att:

- Sträva mot en minskning av kostnadsersättningar generellt,
- Redovisa sina arbetssätt i sin ansökan,
- Transparens är ett villkor vad gäller samarbetspartners, studietimmar, unika deltagare samt kostnadsersättningar. Detta för att kontrollera av

såväl studieförbund som medlemsorganisationer och samverkanspartners ska kunna genomföras med kort varsel,

- Rapportera arbetet med "aktivt anordnarskap", transparens och rimlighet,
- Metod för egenkontroll ska införas
- Nyckeltal ska redovisas; antal timmar, unika deltagare, kostnadsersättningar storlek, utbetalda kronor/studietimme i snitt, antal anställda, antal studietimmar/ verksamhetsutvecklare uppdelat i kvartiler etc.
- Studieförbunden ska använda egna eller kommunens lokaler
- m.m.

Ett rigoröst kontrollsystem således. Statsvetaren Erik Amnå berörde Göteborgs inskränkning och ökade kontroll i sitt föredrag på det nyligen timade folkhögskoleforum (se artikel på annan plats här i FV). Detta som ett avskräckande exempel på hur det kan gå till när folkbildningen snöps. Bakom beslutet stod den styrande majoriteten bestående av moderater, liberaler, sverigedemokrater och det lokala partiet demokraterna. Socialdemokraterna hade eget yrkande, medan Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Feministiskt initiativ yrkade på att Folkbildningsrådets rekommendationer ska tillämpas.

Folkbildningen är en del av kulturfrågorna i riksdagen. Det är också ett område som Sverigedemokraterna (SD) prioriterar. Det finns andra exempel på hur partiet begränsar och krymper kulturverksamhet. Själv har jag sett det i Hörby, en kommun som styrs av SD. Här har biblioteket behandlats alltmer styvmoderligt, inköp av litteratur

på utländska språk begränsats till ett minimum, stödet till SFI-undervisning i form av litteratur och studiematerial är inte längre kostnadsfritt etc. Andra exempel har vi i Sölvesborg, också SD-styrt, där den politiska majoriteten har haft synpunkter på konstinköp med mera som normalt är frågor som politiken aktar sig för att lägga en blöt hand över.

Erik Amnå pekade i sitt föredrag på Folkhögskoleforum på hur världens styrelseskick i allt större utsträckning har blivit autokratier. På de senaste tio åren har autokratierna ökat från 48 till 68 procent. En tredjedel av världens befolkning bor i länder som avdemokratiserats - Ryssland, Serbien, Polen, Ungern, Indien, Thailand, Bolivia, Turkiet. En ökad kontroll av civilsamhälle och yttrandefrihet har också blivit vanligare i allt fler länder.

Det är i det perspektivet man måste se hotet mot folkbildningen och folkhögskolorna. Ranstorp orimligt överdrivna kritik av studieförbundet Ibn Rushd för att förmedla statsbidrag till islamistiska extremistgrupper släppte loss demoner och hets mot folkbildningen. Detta ledde i sin tur till att de Göteborgska politikerna beslöt om inskränkningar av folkbildningens traditionella frihet. Emellertid var det en liten tröst när senaste numret av Folkhögskolan hade en ledare med rubriken *Viktigt att tillsammans värna folkhögskolan* (och folkbildningen i sin helhet skulle jag vilja tillägga). Men fler röster behöver höjas!

Betala nu eller senast 31/12
MEDLEMSAVGIFTEN 2022
250 kr, Ange namn, Plusgiro 400 28 34-2

FOLKHÖGSKOLE VETERANEN

MEDLEMSBLAD
FÖR FOLKHÖGSKOLANS
VETERANFÖRENING

www.vetfolk.dinstudio.se

Nummer 4
ÅRGÅNG 21
december 2021

Medlem i föreningen blir du genom att betala in medlemsavgiften 250 kr per år till Folkhögskolans Veteränförening plusgirokonto 400 28 34-2
Glöm inte att ange namn och adress!

Innehåll

Demoniseringens konsekvenser	1
Folkhögskolan i framtiden – en uppsatstävling	2
Ny redaktör för tidningen Folkhögskolan	2
Folkhögskoleforum 2021 – folkhögskolan som mötesplats	3
Boksläpp	4
Arvskifte	5
Genom mitt fönster...	6
Arvet efter Gösta Vestlund	7
Vårträff i region Väst	7
Le Courbusier och en cementerad arkitektur	8
Minnets sanning eller osanning	9
På tur med Fritiof Andersson och Rönne Dahl	10
Negationer	12

Redaktionskommitté

Urban Lundin
urban.lundin@folkbildning.net

Per-Ola Jansson
braxnaspoj@gmail.com

Tore Mellberg (layout)
tore.mellberg@gmail.com

Föreningens postadress (ordförande)

Folkhögskoleveteranen
c/o Björn Grip
Sturegatan 9B
614 32 Söderköping
epost
bjorgrip@hotmail.com
tel 070-540 95 79

Kassör
Kent Jonelind
Marielundsvägen 7
824 31 Hudiksvall
epost
kent.jonelind@gmail.com
tel 070-550 37 59

Folkhögskolan i framtiden – en uppsatstävling, påminnelse

Veteränföreningens styrelse utlyste inför vårt marsnummer en uppsatstävling eller appell på temat **Folkhögskolan i framtiden**. I den tid vi lever är folkhögskolan ifrågasatt av delar av det politiska etablissemangen. Det vore därför bra och det kan bli en viktig motståndshandling om många vill formulera sig kring folkhögskolan och dess betydelse nu och i framtiden.

Appellen lockade inte, kan vi konstatera. Vi fick inga bidrag till förra numret av **FolkhögskoleVeteranen**. Möjligen kan det ha ett samband med att de i läsekretsen som vill medverka just nu är upptagna av att författa bidrag till **Nya Folkhögskoleminnen**, en antologi som utkommer under våren 2022.

Nu återkommer vi i ärendet. Ett bra initiativ är trots allt ett bra initiativ! Välkommen med dina tankar om ämnet!

Redaktionen

Ny redaktör Björn Andersson

Jag blev ombedd av Urban Lundin att presentera mig lite kort som ny redaktör för Tidningen Folkhögskolan. Så Ok! Björn Andersson heter jag och har en mångårig bakgrund som journalist. De senaste dryga 20 åren har jag varit reporter och redaktör för Lärarförbundets olika titlar. Jag har bland annat arbetat för Lärarnas tidning, Specialpedagogik och Yrkesläraren.

Efter sommaren tog jag över som redaktör för Folkhögskolan efter Staffan Myrbäck, som jag känner sedan många år.

I dagarna har jag lämnat "mitt" tredje nummer till tryck. Det känns inspirerande att få bevaka en utbildningsform som sätter folkbildningen högt och som ger människor en andra chans. Det är också fascinerande att följa den bredd som finns med alla yrkeskurser. Min ambition med tidningen Folkhögskolan och sajten är att erbjuda objektiv journalistik av hög kvalitet. Det handlar om att bevaka

fackliga frågor som har betydelse för medlemmarna i Lärarförbundet Folkhögskola, utbildningspolitiska frågor som påverkar folkhögskolorna och att inspirera i folkhögskolläraryrket med reportage om didaktik och pedagogik. Jag tar gärna emot tips från folkhögskollärare och andra företrädare för folkhögskolan. Det kan handla om hur man jobbar med en specifik kurs, tankar om hållbar utveckling eller hur man ska värna folkhögskolans självständighet. Målet är att tidningen och sajten Folkhögskolan tillsammans med våra sociala kanaler ska vara en mötesplats för folkhögskole-sverige.

(Sajten: lararen.se/folkhogskolan
Facebook: [TidskriftenFolkhogskolan](https://www.facebook.com/TidskriftenFolkhogskolan)).

Min personliga erfarenhet av folkhögskola är som deltagare på Tollare folkhögskola. En tid av två år som gjorde starkt intryck på mig. Det var där och då som mitt intresse för att bli journalist väcktes.

Folkhögskoleforum 2021 – folkhögskolan som mötesplats

Vid årets arrangemang i hybridform deltog 80 personer i Bryggarsalen i Stockholm och ungefär 600 var uppkopplade via Zoom eller på YouTube. I inledningen gav Per Butenäs en beskrivning av hur han förvandlats från ett missbrukande förortsbarn till en stabil ung poet, skrivande Spoken Word. Hans upplevelser av några folkhögskoleår vid Tollare och Röda Korsets folkhögskolor kände vi alla igen. Per är nu 30 år, föreläser och återfinns på sociala medier – Facebook, YouTube, Spotify, Instagram m.m. Han avslutade med att framföra en rap-inspirerad dikt och återkom senare och vittnade om folkhögskolans betydelse för personlig utveckling tillsammans med Maria Saliba (Alma), folkhögskolekurator och Fredrik Hilmered (Jakobsberg), journalist på P4 Stockholm.

Här nedan följer korta referat av vad som tilldrog sig under forumet.

Om den andres annanhet

Lena Skördeman

Berit Larsson började med en rättelse. Hon hade presenterats som grundare av KvinnoFolkhögskolan, och påpekade nu att hon ingick i den grupp som gjorde det.

Så följde en lysande föreläsning om att i möte med någon annans annanhet sätta sig själv på spel.

Om samtal som blir meningsfulla när vi inte redan i förväg är helt eniga.

Man kan öva att ”go visiting”, att tänka från en plats där man själv inte befinner sig. Inbjud osäkerheten!

Oenigheten är central.

Öva att skifta perspektiv!

GRÄV DÄR DU INTE FÖRSTÅR.

80 deltagare på plats och 600 på nätet är en fin skara. Berit Larsson ger också en stark närvaro genom skärmen.

Hur skapar vi ett bildningsnarrativ på folkhögskolan?

Kent Jonelind

Ruhi Tyson är lektor i pedagogik på Stockholms universitet och på Waldorflärlarhögskolan samt bokbindningslärare på Kristofferskolan i Bromma. Erfarenheterna när han utbildade sig till bokbindare och misslyckades flera gånger som lärling i sitt gesällprov gav honom en bildningsupplevelse. Han skulle göra text med guldsnitt, liknande den på biblar. Upplevelsen blev tydlig, när han äntligen klarade det och blev godkänd. Han kände att han kunde bestämma sig för att fortsätta och gå vidare tills det lyckades.

Denna grund har han sedan haft nytta av i sin fortsatta utveckling och sina fortsatta studier. Men han önskar att det skulle finnas många beskrivningar och berättelser från andra skolor och områden om hur människor upplevt att de fått sin bildning. Hans forskning har utgått

ifrån intervjuer med många människor om hur de kommit i gång med sina bildningsprocesser, vad processen består av, o s v.

Ett generellt problem är att inom läraryrket och sociala yrken försvinner en del av den samlade bildningen hos kollegiet i och med att någon går i pension. Hur kan man förhindra detta slöseri?

SLUTSATS: Inom folkhögskolan har vi nedskrivna berättelser i våra Folkhögskoleminnen I, II och III. Och snart finns det en ny antologi med ytterligare berättelser och Folkhögskoleminnen.

En meningsfull mötesplats för motivation och välbefinnande...

Kent Jonelind

... var rubriken för **Joanna Giotas** föreläsning. Hon är professor i pedagogik och specialpedagogik vid Göteborgs Universitet och har studerat hur elever utan fullständig gymnasieutbildning lyckas. Bland pojkar utgör de 25 % och bland flickor 20 %. Det finns olika anledningar till avhopp; en vanlig effekt är sjunkande psykisk hälsa. Svenska elever stressar, upplever ökade skolkraV mer än i de andra nordiska länderna. Redan i åk 6 rapporterar flickor högre stressnivå än pojkar. Detta ökar sedan till åk 9 och i gymnasiet.

Positiva relationer med klasskamrater och inte minst med lärare bidrar till mindre stress och mindre psykisk ohälsa. Självkänslan och den egna inre motivationen stärker elevens lärande och hälsa. Genom att förebygga misslyckanden kan den inre motivationen öka den kognitiva förmågan och i viss mån utjämna betydelsen av socioekonomisk status. Och motivationen i sin tur kan fås när man upplever att man lär för sin egen skull och inte för läraren eller skolan, liksom när man får välja uppgift själv, att

uppgiften är lagom svår och att man kan lösa den tillsammans med andra.

SLUTSATS: Här fick vi ett kvitto på att mycket av det som folkhögskolan vill stå för och genomföra innebär gott bemötande helt enkelt, mindre stress, varma och goda relationer och gemenskap samt arbete tillsammans.

Folkhögskolan, en bastion för demokrati

Björn Grip

Professor **Erik Amnå** lyfte i sitt föredrag fram folkhögskolans viktiga roll som en bastion för demokrati och mot auktoritära tendenser i samhället. Efter en genomgång av hur demokratin ifrågasätts och urholkas alltmer såväl nationellt som internationellt, redovisade han på vilka sätt som folkhögskolan kan fungera som motståndsnäste mot antidemokratiska företeelser.

Amnå lyfte fram fem faktorer:

- En inkluderande demokratisk infrastruktur
- Öppna rum där alla och envar tas på allvar
- Rättvist, icke-diskriminerande bemötande
- Träningsverkstad för respektfull och tolerant kontrovershantering
- Låghastighetskultur, med tid för begrundan

Att Erik Amnå har en hög uppfattning om folkhögskolan är uppenbart. Den kritiska fundering man kan ha är hur drygt 150 folkhögskolor med kanske i genomsnitt 100 långkurselever kan bli något annat än en liten motståndsficka som lätt kan sopas undan. Det som hänt nu i Göteborg med fullmäktigebeslut om begränsning av folkbildningen är oroande, vilket Amnå också berörde.

Folkhögskolan som mötesplats – nutid och framtid

Signild Håkansson

Avslutande panelsamtal där fyra konferensdeltagare reflekterar kring dagens tema – folkhögskola som mötesplats, dess betydelse och framtid.

Lisa Rosander, rektor Kävesta folkhögskola och styrelseledamot OFI.

Olle Westberg, rektor Botkyrka folkhögskola och ledamot RIOs styrelse.

Kerstin Burström, rektor Vårdinge folkhögskola.

Peter Höjberg, ordförande Folkhögskoleföreningen för regionägda folkhögskolor, Fhf.

Panelen var överens om att mötet är helt centralt i folkhögskolan. Deltagaren ska möta sig själv men också den andre. Var annars möts människor med olika bakgrund? Samtal och tillit är nödvändigt. Vi ska lyssna på oss själva och varandra och vara en verkstad för framtiden.

Alla folkhögskolor är mötesplatser, men ibland lite halvt slutna, där man är med sina egna, och det behöver man jobba med.

Mötet är vi bra på, men vi berättar för lite om vad och hur vi gör. Deltagarens berättelse är det viktiga; att deltagaren tar makt över sitt liv. Att vi tar tillvara deltagarnas längtan efter kunskap och förändring. Att återfå sin mänskliga värdighet kan inte mätas och kvantifieras.

Vi måste lyssna på och bemöta dem som anser att folkhögskolan är flummig.

Deltagarna blir viktiga ambassadörer. Vill också skicka med hemläxan att utbilda politiker i regioner och kommuner om folkbildning.

Vi ska använda friheten och ligga i framkant.

Demokrati, Konst och Folkbildning – från historisk utblick mot framtida insikt

Rikard Liljeqvist

Föreläsning med **Johan Söderman**, professor i Barn- och Ungdomsvetenskap vid Göteborgs Universitet och ledamot i Folkbildningsrådets styrelse.

Kultur, konst och folkbildning är begrepp som hör samman med demokrati och medborgarskap. Folkrörelsernas framväxt betydde även krav på rösträtt och delaktighet.

Hur är relationen mellan stat och folkbildning, är den fri, styr statsbidragen vad som är folkbildning? Vi behöver staten för att garantera yttrandefrihet och föreningsfrihet, annars kan den fria och frivilliga folkbildningen inte finnas.

Måste folkbildningen vara nyttig, ska den kunna mätas eller räcker det med glädjen i att lära i gemenskap?

Behöver vi kanske folkbilda om folkbildningen, behövs en folkbildningens renässans, har det växt fram nya rörelser med folkbildande ambitioner?

Folkhögskolans betydelse för individer och för samhället i stort

Birgitta Reimer

Eva-Marie Harlin, lektor i pedagogik och Irma Carlsson, universitetsadjunkt, båda tidigare verksamma vid Linköpings universitet, samtalade utifrån den kunskapsöversikt som de författat på uppdrag av RIO.

Rapporten redovisar översiktligt resultat från forskning, utvärdering och utredningar, som på senare år belyst folkhögskolan.

Där noteras bland annat att folkhögskolan

- inte är så synlig
- växer och förändras och når en mångfald av människor
- gör det möjligt för individen att förstå

- asig själv i mötet med andra
- bidrar till att den politiska människan utvecklas
- bör formulera syftet med verksamheten både för individ och samhälle
- attraherar många som är engagerade i samhällsutvecklingen
- har en stor roll som kulturaktörer (kanske kulturcentrum i samhället)
- ofta arbetar med värdefrågor (visar att ordningar och normer är möjliga att förändra)
- definierar behov i samhälle och för individ och skapar kurser utifrån det.
- målgrupper: unga vuxna, nyanlända, funktionsnedsatta och seniorer
- är bra på att skapa nya kurser med pedagogisk experimentverkstad

Om man noterar de stora problemen i dagens samhälle, inser man att folkhögskolorna behövs i hög grad!

Avslutningsvis: **Anna Ardin** var skicklig moderator under konferensen. Deltagarna kunde kommentera och ställa frågor via en webbtjänst. Ett axplock av synpunkter projicerades. Dessa visade att deltagarna i allmänhet var mycket nöjda. Folkhögskoleforum 2021 avslutades med att RIO:s generalsekreterare **Gerhard Holmgren** avtackades efter sju framgångsrika år för Sveriges folkhögskolor.

Boksläpp

Björn Grip

Den länge efterlängtade antologin *Nya folkhögskoleminnen* börjar bli klar. Alla 22 inläggen har inkommit och redigerats varmt av redaktionen. Tore Mellberg lägger just nu sista handen vid layouten och tryckeriet står berett att trycka 500 exemplar.

Boksläpp blir det tisdagen den 1/3 under eftermiddagen, på Marieborgs folkhögskola i Norrköping. Om man vill komma till detta evenemang anmäler man sig till Johanna Nilsson på tel 011-21 96 11 eller konferens@marieborg.org. Det är också till henne man vänder sig om man vill beställa boken. 200 kr kostar den men som medlem eller vid större beställningar får man 50 kronor i rabatt. Även ett fåtal av de tidigare utgivna Folkhögskoleminnena finns till försäljning med rabatterat pris.

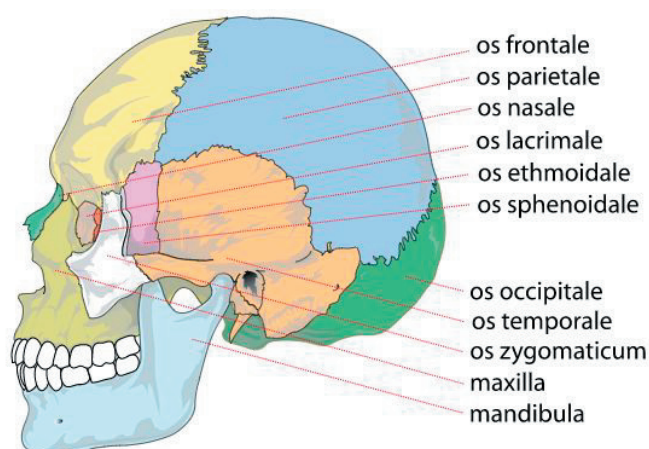
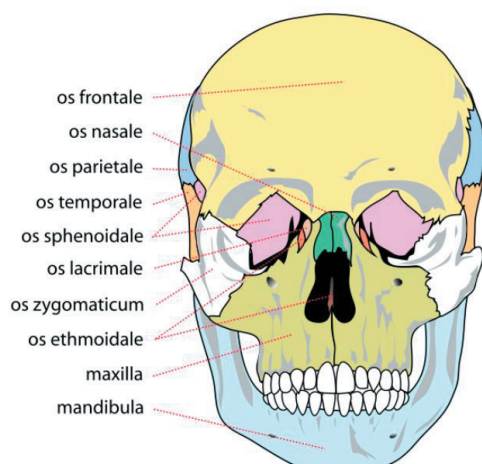
Styrelsen planerar också att göra en

presentationsturné av boken i våra olika distrikt på olika folkhögskolor under våren. Förhoppningsvis får vi med någon av författarna och/eller redaktionsmedlemmarna. Skolor som är aktuella är Skeppsholmen och Kista i Stockholm, S:ta Elisabeth i Göteborg, Kävesta utanför Örebro, Forsa i närheten av Hudiksvall, Bona i Motala och Bräkne-Hoby i Blekinge. Men det är naturligtvis möjligt för medlemmar att ta initiativ till fler evenemang. Vi i styrelsen hoppas ju att detta kan vara ett sätt att samlas i våra olika regionala distrikt. Var det blir evenemang publiceras fortlöpande på vår hemsida <http://vetfolk.dinstudio.se>. Nästa nummer (mars -22) av Folkhögskoleveteranen har förhoppningsvis med en komplett förteckning av var turnén gör sina stopp.

Efter Folkhögskoleminnen I, II och III kommer
NYA FOLKHÖGSKOLEMINNEN
Våren 2022. Se artikel! Följ på hemsidan

Arvskifte

Per-Ola Jansson

Hur det än må vara, böra vi glädja oss åt det, som forskningen redan gifvit oss vid handen, och med tillförsikt fortgå på vår bana, trygge i medvetandet, att det är sanningen vi söka, och förvissade om, att den ej sökes förgäfvess, då den sökes troget och ärligt.

Gustaf Retzius i *Ur vår tids forskning*, band 1, sid. 132.

Karolinska institutet utdelar Nobelpriset i medicin, eller fysiologi. Nu plockas bilder och namnskyltar som sammankopplas med Anders och Gustaf Retzius bort från dess väggar, korridorer, salar och arbetsrum. En byst avlägsnas. Fadern och sonen tillhör den krets av framstående svenska vetenskapsmän som nådde internationell uppmärksamhet i sin egen tid för sina bidrag till forskningen, och i viss omfattning ända fram till vår egen. Båda far och son var anatomer och sysslade med att mäta skallar i syfte att belägga rasskillnader.

Anders Retzius uppfann ett verktyg som var användbart vid dessa mätningar. Han är känd för att ha delat in alla människor i två grupper: de med långa och ovala kranier, de *dolicocephala* och de med korta och runda kranier, de *bracycephala*. Dessa skillnader ansåg han vara avgörande för att särskilja de olika "folkstammarna" åt. Han var den förste vid Karolinska institutet att använda sig av mikroskopering i sin forskning.

Gustaf Retzius ägnade sig även åt andra anatomiska studier, vars resultat bättre stött emot tidens tand. Båda två

blev i sin livstid nationella kändisar och var politiskt frisinnade och starkt framstegstroende. Gustaf nominerades 23 gånger till Nobelpriset i fysiologi (medicin).

Den nuvarande rektorn hörsammar nu studenternas missnöje med att KI inte tagit avstånd från dessa vetenskapsmän, vars eftermälen uppvisar ett intresse för anatomiska studier som kan sammankopplas med rasbiologi; en forskning som söker svaren på rasskillnader genom de olikheter kranierna uppvisar. Han ger nu studenterna rätt. Allt som påminner om de två 1800-talsforskarna skall minimeras, kanske helst falla i glömska. Institutet har i sina gömmor ett betydande lager av människokranier från olika delar av världen som insamlats av de två. Det är till och med klarlagt att en del av dessa har grävts upp ur finska kyrkogårdar. Dessa kranier, ca 800 stycken utgör nu ett stort etiskt problem för KI.

Den gryende nationalismen i napoleonkrigens efterföljd sökte klargöra de nationella särarterna, folkens etniska ursprung och eventuella biologiska skillnader mellan de olika nationerna. Frågor som: Vilka är vi? Var kommer vi ifrån? sågs som angelägna att besvara. Uppsvinget av naturvetenskaperna från mitten av 1800-talet inkluderade givetvis även det medicinskt/biologiska forskningsområdet. I ett gränsland mellan antropologi och biologi ökade intresset för att dela in människosläktet i olika raser. På så sett föddes *ras-*

biologin som vetenskap, i viss mån påhejad av den gryende darwinismen. Det gällde att belysa den egna nationens särarter, och helst se den som idealisk. Redan Linné intresserade sig för detta, som Gunnar Broberg behandlat i sin doktorsavhandling *Homo Sapiens*. Linné delade in människosläktet i vita, gula, röda och svarta raser. Ur den spanska kolonialismen växte det till och med fram föreställningar om att ursprungsbefolkningen i Amerika inte var människor, de måste tillhöra en annan art än människan. Därför kunde de inte belastas med att vara bärare av det kristna syndafallet; arvsynden kunde därför inte tillskrivas dem. De var oskyldiga som får. En sådan inställning legitimerade givetvis den grymma behandling som ursprungsbefolkningen ofta utsattes för.

Succesivt under 1800-talet, främst i Darwins efterföljd från 1860-talet och framåt, växte föreställningar fram att människosläktets olika raser representerade skillnader inte bara anatomiskt, utan även mentalt, intelligensmässigt och till karaktären. Berömd är Darwins möte med eldsländarna som ingav den ädle britten och hans närmsta vän Thomas Huxley känslor av fasa. Längre bort från ett brittiskt gentlemannaideal kunde de svårligen tänka sig att en människa kunde finnas.

Gustaf Retzius vetenskapliga bana inleddes på samma sätt som prosektorn vid vår tids Karolinska Institutet gjorde; Lars Gyllenstens doktorsavhandling

handlade också om det mänskliga ögats histologi. Lustigt nog blev båda invalda i den Svenska Akademien. Den dåtida berömmelse som faderns och sonens forskning främst vilade på var intresset för mänskliga kranier. Men sonen Gustaf Retzius mikroskopiska studier av både människans och den allmänna zoologins finaste anatomiska strukturer i aphjärnan, i inneröröronen och i olika arters spermier var banbrytande, kanske främst hans forskning om människoögats och de inre organens vävnader. Tack vare Gustaf Retzius privata förmögenhet blev det möjligt för honom att i högklassiga och underbart vackra planschverk återge de för hand ritade bilderna. Dessa planschverk har bidragit till att föra den medicinska forskningen framåt. Än idag är dessa planschverk användbara för att demonstrera anatomiska strukturer både bland djur och människor. Hans betydelse för den medicinska forskningen kan inte överskattas.

Enligt Nils Uddenbergs biografi *Skallmätaren* från 2019 finns inget klarlagt samband mellan Gustaf Retzius intresse för rasskillnader och vissa rasers underlägsenhet, som deras karaktärsdrag, mentala egenskaper, intelligens, lättja eller företagsamhet. Egenskaper som skulle kunna kopplas till genetik. Däremot har Montesquieus *klimatlära* bidragit till att de olika folkslagen karaktäriserats av geografiska omständigheter. De nordiska folkens uthållighet, styrkor och våghalsighet anses ha skapats av det

stränga klimatets köld och dess krav på ordning och reda för att klara överlevnaden. Dessa karaktärer blev en viktig del av den nordiska identiteten som den kom till uttryck i det slutande 1800-talets nationalromantiska strömningar.

Det ökade intresset för rasbiologi som kulminerade under 1900-talets första halva har inget *direkt* samband mellan Gustaf Retzius forskning. Uppfattningen om rasernas hierarkier, som det rådde enighet om i den svenska riksdagen efter det första världskriget, styrdes främst av ambitionen att hålla den svenska befolkningsstocken så ren och frisk som möjligt. Skapandet av det statliga rasbiologiska institutet i Sverige kan förstås med det motivet. Det är givetvis djupt tragiskt och samtidigt patetiskt att denna forskning gynnades av föreställningen att landets, antropologiskt sett, enda ursprungsbefolkning utgjorde ett rejält hot mot den svenska rasens överhöghet.

Den moderna *eugenikens* hemland är USA, där intresset för rasmässiga skillnader alltså lever både i språk och attityder. Landets mix av ursprungsbefolkning och människor från hela världen ligger till grund för denna iver att studera skillnader mellan människor rasbiologiskt.

Om framstegstron skall hållas vid liv måste vi försöka dra lärdomar av historien, inte hata den, utan se den som att vi alltid, i vilken tid vi än lever i, kommer att göra bedömningar, även om de vilar på vetenskap, som falsifieras på grund av

nya kunskaper. Vilket underbart exempel är inte Anders och Gustaf Retzius forskning att vetenskap alltid vilar på samtidsens kunskaper, idéer och strömningar. Det har förekommit, och förekommer säkerligen än idag vetenskaplig forskning som i sitt väsen är ideologisk; en forskning som utnyttjar det vetenskapliga som täckmantel i syfte att legitimera andra behov. Vi måste kunna se igenom det som är daterat utifrån vår egen tids kunskaper, men glädjas åt vad de som gått före oss bidragit med, till gagn för oss som lever nu. De doktorander som är verksamma vid institutet kunde ju inspireras i sina vetenskapsteoretiska grundkurser att lära sig sälla agnarna från vetet med hjälp av den skullforskning som bedrivits där under många år.

Jag vill tillägga att Gustaf Retzius tillsammans med Axel Key, sedermera rektor vid KI, mellan 1873 och 1889 publicerade ett folkbildande samlingsverk i många band, *Ur vår tids forskning*, I verkets första band medverkar Gustaf Retzius med en 132 sidor lång essä om *De äldsta spåren av människans tillvaro på vår jord*.

Referenser

Nils Uddenberg, *Skallmätaren*, 2019
Per Wästberg, *Utsikt från stol 12*, 2020
Ronny Ambjörnsson, *Så marscherar rasismen genom modernitetens samhällen*, DN 2021-11-23.

Genom mitt köksfönster ...

Lena Skördeman

... utifrån sett, pryds väggen av framsidan på en meny. Den kommer från ett Air France-plan för fyrtio år sedan. Då skulle planeringen börja för en UNESCO-konferens i Paris om vuxenundervisning, invigd av president Mitterand. F-linjen fick representera Sverige vid sidan av något dussin andra länder. Redan menyn ombord erbjöd en nyhet: rotselleri, en trogen vän, serverades här strimlad tunnare än tändstickor, och i en vinäggret.

När sammanträdet började inbjöd en representant från Mellanöstern alla till lunch på sin ambassad vid pausen. Danmarks representant var en kvinna, och hon och jag eskorterades då ut till gatan

där ambassadbilen väntade. Bilen gled över kaotiska gator med fordon parkerade hur som helst, vände och svängde och körde runt, och när vi nådde ambassaden stod våra medgäster i en frusen flock och hade väntat länge. Vi var bara på andra sidan kvarteret.

Nu ledsagade vår värd oss två till ett vackert rum och begöt våra händer med en parfym som inte var 4711.

Vi fortsatte till de andra gästerna, som nu stod med varsitt glas vin och samtalade dämpat. Från sidan kommer värden med en flaska champagne som han skyndsamt försöker öppna. Hupp! Ett batteri av flaskor är redan öppnade! Neej tack, tack, tack, avvärjer jag, men

fåfångt. Det brusar redan i glaset.

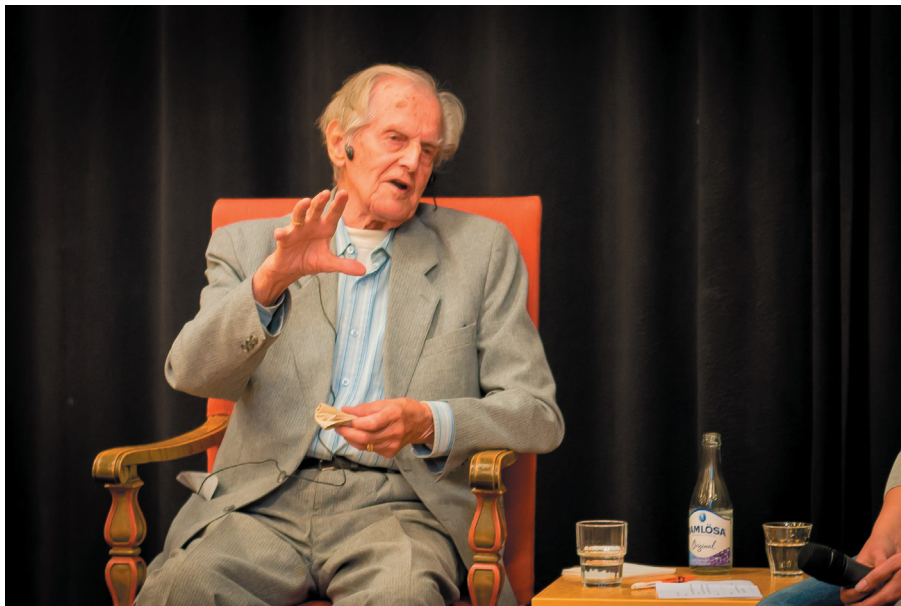
Lunchen är sedan utsökt och många av rätterna numera kända favoriter i Sverige. I min totala oförståelse för situationen begår jag det slutgiltiga klavertrampet: jag berömmar avokadoröran och frågar värden om receptet.

Så långt blir det sällan mellan två samtalande. Annanhet, säger Berit Larsson.

Arvet efter Gösta Vestlund

Bernt Gustavsson

Nyligen genomfördes de sista Vestlund-dagarna, nu för sjunde gången. Initiativet till dessa dagar utgjorde en hyllning till Gösta på hans 100-årsdag 2013. De första seminarierna ägde sedan rum 2014. Mottot för alla seminarier har varit "Demokratisera demokratin!" och detta sista seminarium genomfördes under rubriken *Makt och maktlöshet*.

Jag ska inte här räkna upp allt som tänkts och åstadkommit av Gösta, utan frågar mig istället: Vad är det som lever och kan leva kvar av detta arv? För mig personligen är han skaparen av en folkhögskoletradition vars kärna är de *allmänna långa kurserna*, vilka ger möjligheter till både *allmän medborgarlig bildning* och behörigheter för högskolestudier. En innebörd i uppmaningen Demokratisera demokratin!, som Gösta hämtat från den tyske sociologen Ulrich Beck, är att "politiken måste bli emotionell och lyssnande", den måste

ge människor möjlighet att fritt skapa en bild av verkligheten, istället för den som media "lägger sin våta filt" över.

Föreläsningarna på dessa två dagar på Sigtuna folkhögskola gav olika perspektiv på demokratins problem. Alltifrån vad klimatfrågan betyder för demokratin, till övergången från tron på liberal demokrati till populism och nationalism. Anne Applebaums *Demokratins skymning* belystes. Den beskriver hur auktoritära och populistiska ledare tar över makten i land efter land. Staffan Lindberg leder en omfattande internationell undersökning om hur demokratins ställning utvecklas i världen. Hela 68% av världens nationer är idag icke-demokratiska, och dessa ökar i allt snabbare takt.

Det globala perspektivet får ytterligare en dimension genom de undersökningar som *World Value Survey* belyser. Den visar hur människors värderingar förändras i ett sextiotial länder. Bi Puranen gav

en levande bild över hur värdeförskjutningarna ser ut på den s.k. kulturkartan. Här kan vi numera även se de svenska värderingsförändringarna. *Vestlund-dagarna* har innefattat både globala och lokala aspekter. Gösta Vestlund med sitt rika internationella kontaktnät, främst med erfarenheterna från initieringen av de tanzaniska folkhögskolorna, visade stort intresse för att förena de globala frågorna med de lokala, att se hur olika traditioner kan inspirera varandra i frågor som rör individens rätt till utveckling och bildning.

De antidemokratiska krafterna är många. En liberaldemokratisk livssyn är pluralistisk, populismen är antipluralistisk, *illiberal*, en stark ledare säger hur det är och folket rättar sig. Ledaren låter sig väljas, men bjuder inte in medborgarna till dialog om hur landet skall styras; en sådan trasar sönder ledarens handlingskraft. Populistiska ledare är ofta inte så noga med sanningen, de framför inte sällan "alternativa sanningar" och utvecklar motstånd mot fakta och vetenskaplig kunskap. En demokratisk livssyn bygger på det rationella och vetenskapliga, men avvisar inte värdet av subjektiva upplevelser, som talar till den hela människan genom konst, litteratur och musik. Först då är en rationell och gemensam politik möjlig.

Vägled av Tollare folkhögskolas kända devis *Vi är varandra, utan varandra är vi ingenting* följde han WVS: s alla rapporter. Ända fram till sitt sista levnadsår 2020 ägnade han sin tid åt de stora framtidsfrågorna med ett intensivt intresse. Tilltron till folkbildningens möjligheter att förändra världen svek honom aldrig. "Så länge man lever har man en uppgift" påminde han oss alltid om.

Vårträff i region Väst!

Ingemar Nordieng

Region Väst inbjuder till vårträff **onsdagen den 6 april 2022 på S:ta Elisabets folkhögskola**, Göteborg. Vi startar ca 10 00 med fika och avslutar runt 15 00 med fika. Vi har förlagt träffen till en folkhögskola som är lätt att nå med allmänna kommunikationer och med möjlighet till parkering på Heden.

Vi kommer att uppmärksamma Nya folkhögskoleminnen, boken som innehåller – just det! – nya folkhögskoleminnen, som veteranföreningen har gett ut. Några som medverkar i boken kommer att berätta mer.

Dessutom räknar vi med att någon från veteranstyrelsen är med och informerar om föreningens fortsatta arbete.

Men minst lika viktigt är att vi nu får träf-

fas igen fysiskt, se varandra i ögonen, prata av oss och känna gemenskap.

I nästa nummer av Veteranen kommer mer information om träffen. Vi hoppas så klart att kunna genomföra träffen men följer givetvis de rekommendationer från FHM som då gäller.

Le Courbusier och en cementerad arkitektur

Konsthörnan

Hans Lundén

Mitt barnbarn Manne studerar genom Erasmusprogrammet ett år på ett gymnasium i en Parisförort.

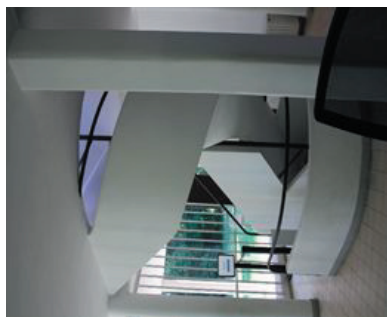
Gymnasiet heter *Lycée le Courbusier* och ligger i Poissy. Namnet Courbusier syftar förstås på arkitekten och det är han som har ritat gymnasiebyggnaden.

- Skitfult, i alla fall inne, tycker Manne och jag kan inte bedöma om han har rätt eller fel för hela skolområdet är omgärdat med ett högt taggtrådsstängsel. Det krävs legitimation för att släppas igenom spärren och det blir skyhöga bötesbelopp om man inte har munskydd flera meter innan man närmar sig området.

Men precis intill ligger *Villa Savoye*, bostaden Le Courbusier lät rita åt sig själv. Den byggdes i slutet på 20-talet och har sedan dess betraktats som en av de viktigaste byggnaderna under 1900-talet och har varit en ikon för konstvetare och arkitekter över hela världen.

Under en tid var hela byggnaden fullständigt nerklottrad men har nu genomgått en varsam renovering. Huset ligger på en väl tuktad gräsmatta och grusgångar leder till entrén. Ofta avbildas den vackra spiraltrappan i cement som gör sig bra i de svartvita fotografier jag såg när jag läste konsthistoria.

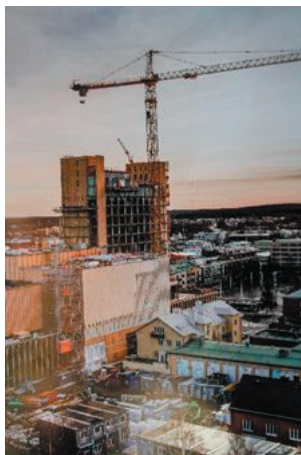
Men att i dag vandra runt mellan cementväggarna, se de spretiga bladväxterna på altanen och de läderklädda stolar och möblerna i salongen gör inte precis något trivsamt intryck. "Bostaden som maskin" lär han ha yttrat och det här

var mer fabrikslokal än hem. Mysfaktorn uteblev. Cement blev funktionalisternas favoritmaterial och passade bra för de vita "lådor" med platta svarta tak som spred sig över världen. Men det kan också vara värt att veta att de vita kuberna i Södra Ängby, det största funkisvillakvarteret i Stockholm, faktiskt är reveterade trävillor.

Det senaste tillskottet i cementarkitektur är Gert Wingårds tillbyggnad till Liljewalchs konsthall för ca en halv miljard. Jag har inget problem med att samhället satsar stora belopp på kulturen men är fundersam till valet av material.

Samtidigt som jag och min fru var i Paris var det en utställning Centre Culturel Suedois. TRÅ hette den och det var ett ord som fransmännen förstod när de sett utställningen. Alltså nya hus i trä som t ex kulturhuset Sara i Skellefteå, ett höghus byggt närmast helt i trä, både stomme och ytbeklädnad.

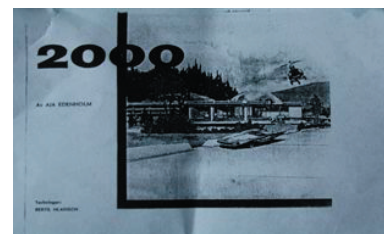

Det verkar som om trä kan bli framtidens byggmaterial. Jag som kommer från landshövdingehusens Göteborg såg med fasa hur man på 60-70-talet först misskötte och sedan rev vackra trähus, ja hela kvarter.

Hemma har jag, som har en viss förmåga att spara på saker som kanske borde slängas, ett nummer av "Allt i hemmet" från 1957. "Så bor vi år 2000" lyder rubriken. Framtidens hus kommer att byggas i plast får jag veta. Ralph P

Hansen i den enormt stora kemikaliekoncernen Monsanto (här rynkar jag pannan) spår att plast blir framtidens dominerande byggnadsmaterial.

I en bild på det ostkupeformade huset ser vi hur maken kommer farande i sin helikopter från jobbet medan frun i en annan bild står vid spisen och har middagen färdig. Hennes bil är parkerad vid den trottoarlösa gatan. Beskrivningen av hemmets alla tekniska detaljer stämmer ganska bra. Man kan sitta i soffan med en manick och styra TV, kylskåp m.m. med ett knapptryck. Men att det, i alla fall i Allt i hemmets artikel, var självklart att kvinnan år 2000 skulle vara i hemmet och vänta på sin man, det stämde inte.

Jag kom att tänka på Skärholmens Centrum där jag en gång hade min arbetsplats i början på 2000-talet. Vid invigningen 1971 fanns där 3 000 parkeringsplatser och 30 daghemspplatser.

Nej, helikoptrar kommer vi nog inte att köra hem från arbetet och plasthus blir nog inte många byggda. Inte heller kommer boytan att öka till den milda grad som forskarna trodde. Och inte heller blir bostäderna billigare som de också spådde. Snarare blir lägenheterna mindre och de arbetande behöver ingen helikopter från arbetet för arbetet kanske görs i hemmet. Och flygskam var inget ord vi kände till på 50-talet.

I Mariefred, där jag bor, byggs nu ett nytt kvarter med trähus i två eller tre våningar. Det ger småstadskänsla och påminner mig lite om min barndoms Majorna med sina trähus. Framtiden finns inte alltid där framme i plasten utan kanske i det som vi förstörde för 50 år sen.

FRA SYVENDE FAR I HUSET (3)

Minnets sanning, eller osanning

Stewe Claeson

Ma ai morti non è dato di tornare

(Salvatore Quasimodo)

Att känna sanning är konsten att vara stilla.

(Vilhelm Ekelund)

Det är trevligt att få respons på det jag skriver i dessa korta skrönor. Efter min berättelse om den sorgliga historien om Sivert förra gången hörde några av er av er och tyckte det var en hemsk eller sorglig berättelse, och sedan jag försäkrat en av mina uppringare att det var en helt och hållet sann berättelse, med undantag för Siverts verkliga namn, fick jag så en ännu ohyggligare historia berättad för mig. Jag kan ännu höra hur vi sedan satt i var sin lur, jag på västkusten och du, som ringde, i nedre Norrland, och funderade, alldeles tysta, och det var som om decennier av arbete band oss samman. Fast jag skrev ju just det. Vi, det vill säga vi veteraner inom folkhögskolan, har alla, utan undantag, varit med om dessa uppsplitande ögonblick när tillvaron visar sig från sin mer vedervärdiga sida. Nog om det.

Men innan min uppringare la på luren hann hon fråga om jag hade för avsikt att skriva mina memoarer, så många år i folkhögskolan, och översättandet, hon hade just läst Louise Glück, och skrivandet, och allt annat, och jag svarade med tanke på att jag just läst Lautréamont, som i Poésies skriver "Je n'écrirai pas des mémoires." Sedan satt jag en lång stund och stirrade genom fönstret ut på den höstliga bostadsrättsföreningens gata, alla parkeringsplatserna tomma, alla de andra på arbete, eller i skolan, bara min bil i sin carport. Pensionär. Färdig med arbetslivet. Stilla. Jag vet att ni vet precis hur det känns. Det är så det är.

Ändå funderade jag på om inte dessa snart trettio minnesbilder av alla mina folkhögskoleår skulle kunna ses som ett slags memoarer.

Sedan dess har jag tagit tag i annat att läsa, just nu Bernt Gustavssons *Strävan efter sanning i postsanningens tid*, som nyss utkommit. Ja, sanning är ett i våra dagar allt mera komplicerat begrepp. Bernt G. tar upp begreppet ur en massa

synvinklar, som vanligt mycket lärorikt, och jag märker att jag som alltid när jag läser honom gör anteckningar, "se på!", "läses", och ett antal "sic!", men länge saknade jag exempel, tills han gör det man *måste* göra när man skall komma åt ett så besvärligt begrepp som sanning, han vänder sig till skönlitteraturen och de filosofer som i någon mening skulle kunna kallas skönlitterära filosofer, som Kierkegaard. Eller Sven Lindqvist.

Jag har i många år hävdad att det bara är skönlitteraturen som verkligen kan komma åt sanningen, ja att det som påstås i dikter och romaner om tillvaron långa stunder kan sägas vara mera sant än den s.k. sanningen. Det man kommer åt i den goda litteraturen är en sanning "på djupet", sådana sanningar som vi alla genast inser är sanning fast man inte kan sätta fingret på det. Så fungerar ju den goda litteraturen – den goda litteraturen handlar alltid om vad det är att vara människa. (Man kan ju fundera över varför Nobelpriset delas ut i fysiologi eller medicin, dvs. grundforskning om kroppen, i kemi, som är grundforskning liksom fysik om den fysiska verklighet kroppen finns i, och i – inte konst, inte dans, inte musik – utan i litteratur. Det beror på att litteratur är just grundforskning, om vad det är att vara människa.) Det är ingen tillfällighet att en av de oomkullrunkeliga sanningarna om folkbildning är att det är i det danskarna kallade 'myter', dvs. i berättelserna, man kan komma åt de djupare sanningarna om livet. Och varje gång man använder sig av de goda berättelserna och ser kursdeltagarna andas lugnare men med ett slags inåtvänd blick, (som inte kan användas när man tar upp mobilen), varje gång avhåller man sig från att fråga vad han eller hon tänker på. För man vet att just nu har han eller hon gjort en inre upptäckt, just nu är det inte något han eller hon lär sig, just nu är

det något han - eller hon, som man säger – inser. Det vill säga, i det ögonblicket förändras på djupet hans eller hennes liv. Men det vet han (eller hon) inte, men så är det. Föräldrar – eller vänner – kan säga när han eller hon kommer hem till lovet att han, eller hon, blivit annorlunda. Man kan kalla det 'mognat'. Men jag vill kalla det något annat. Insikt. Inte kunnande i enkel mening. Insikt är annat än kunnande, annat än något inlärt. Det är sanningens omvälvande kraft.

Bernt G. frågar, med Kierkegaard, om man kan skilja det sanna från galenskap. Värt att fundera länge över.

Kanske är det därför jag inte övervägt att skriva memoarer. Det är osäkrare om memoarer verkligen kommer åt sanningen. Jag har minnen av mig själv som två-åring. Nej, det är inte sant. Det jag minns är ett fotografi där jag sitter som två-åring med min två år yngre bror på en sommarfält i Bohuslän under andra världskriget. Minnet ljuger? – Ja, på sätt och vis.

Detta är en problematik som upptar mig mycket och parallellt med läsningen av Bernt G:s nya bok läser jag J.M.G. Le Clézios minnesskildring, som kom ut 2020, en alldeles ljuvlig bok (*Chanson Bretonne, suivi de L'enfant et la guerre*), och det är den andra delen som upptagit mig mest. Vad vet man, om man är född 1940 och lever sina krigsår under tysk ockupation i södra Frankrike. Le Clézio berättar om krigsåren, men så skriver han plötsligt detta, och det får bli slutpunkten för mitt medlemsbrev till alla gamla veteranvänner: "La mémoire est un tissu fragile, facilement rompu, contaminé. Je me méfie des livres de souvenirs." (s 125)

Minnet, det gamla vanliga minnet, gör om sanningen. Det hade jag kunnat svara när jag fick frågan.

På tur med Fritiof Andersson och Rönnerdahl

Poesihörnan

Jörgen Håkansson

Foto: Ulf Stråle/SVT. SVT sänder en dokumentär om Evert Taube med start den 20 december 2021. Den kan även ses i efterhand på SVT Play.

Evert Taube hade många strängar på sin lyra. Han var poet och målare, visdiktare och författare, och i detta värv, berättare, människo- och naturskildrare. Under sin levnad har han sett, upplevt och berättat om livet, människorna och naturen hemma i Sverige och i fjärran länder. Hans vyer sträcker sig i tiden över antiken, medeltiden, riddardiktningen, trudadurpoesin, rokkokon och romantiken fram till vår tid.

Genom sina visor och framträdanden på scenen blev han känd i vida kretsar. Han blev trubadur, något av en nationalskald och hela Sveriges Evert. Bellman kom att bli hans förebild. En del av sin ungdom var han sjöman och tillbringade inte mindre än fem äventyrliga år i Argentina innan han återvände till Sverige. Snart började han också skriva prosa och gav ut ett stort antal böcker, som blev mycket väl mottagna också av en del av kultureliten. Men många gjorde tummen ner. I Svenska Akademien platsade han inte, men genom åren började ändå priserna dugga. Han tilldelades bland annat Akademiens Bellmanspris 1950. År 1972 fick han motta Akademiens Stora guldmedalj, dess finaste pris. Samfundet De Nios stora pris kom 1960, Frödingstipendiet 1961. På sin 70-årsdag 1960 hedrades han av kungen med medaljen Illis quorum menuere av 12:e storleken. Kulmen kom emellertid när han 1966 promoverades till hedersdoktor vid Göteborgs universitet. För denna honnör blev han särskilt stolt.

En anekdot förtäljer att Evert vid en tidpunkt därefter blev påsprungen och omkullknuffad av några förfriskade unga män vid Slussen. En av dem upptäckte vem de knuffat och utropade: "Men kolla kisar. Det är ju Evert Taube!" Evert reste sig behärskat, borstade av paletån och genmålde snabbt: "**Doktor Taube, om jag får be!**"

På Vinga, vår västligaste utpost där Sverige möter världen, växte Evert upp. Han föddes 12 mars 1890 i en musikalisk familj där fadern var fyrmästare. Evert var nummer fyra i en familj, som växte till tretton barn. 1905 flyttade familjen till Göteborg då fadern avancerat till överlots. Här gick Evert i läroverket och tog lektioner vid Valands målarskola. Uppväxten i hemmet präglades av sång, musik och högläsning. 1918 gör han sin debut på scenen i Smögen som vissångare. Evert kom snart att lämna Västkusten för Köpenhamn och Stockholm. Under en resa i Frankrike och Italien 1920 träffar han konstnären Astri Bergman. De blir ett par och efter vissa förvecklingar

gifter de sig 1925. Bröllopet firas överdådigt på "Den Gyllene Freden", sedan flera år Everts favoritkrog.

På kryss med Monsunen

I denna originella dikt, namnet på en av hans segelbåtar, har han låtit minnen från Vinga ge avtryck. Han berättar om Vra-kevik, som öppnar sin famn mellan tvärbranta, svartröda hållar. Här fann han vad han behövde för att göra en soppa och kunde inflika ingredienserna, som en del av diktens text skriven på klingande hexameter. Prova och läs högt! Blir du sugen, tillaga gärna!

Ett kilo fisk per person, tjugo musslor och dill och persilja
kokas och mosas tillsammans med nykokt potatis och silas.
Då har man redan buljongen, och bäst bli det alltid med lever.
Huvuden, fenor och stjärter och rom tar man med det är självklart.
Sätt lite rosmarin till, lite gräslök. Nyhackad persilja
och sist en äggula, vispad i mjölk, låt det puttra, servera
till vitt bröd och ost, det gör jag och jag bjöd häromdagen
två stycken läkare och en grevinna på just denna soppa.
Soppan gick åt och grevinnan som först inte ämnade smaka
sa, när hon fått första skeden: Jag älskar dig härliga soppa!

Inbjudan till Bohuslän

Sin kärlek till Bohuslän fanns alltid hos Evert trots att han tillbringade större delen av sitt liv i Stockholm och Roslagen eller på långa utlandsresor. I Bohusläns skärgård gjorde han otaliga turer med sina båtar och umgicks med skärgårdsbefolkningen, något han skrivit om i flera av sina böcker. Han älskade sitt Ranrike. Hans ståtliga hyllning till landskapet är hans "Höga visa": "Inbjudan till Bohuslän." Här presenteras första versen och första raderna i påföljande verser där Evert inbjuder till besök i Bohuslän och hos dess folk.

Som blågrå dyning bohusbergen rullar
i ödsligt majestät mot havets rand
men mellan dessa kala urtidskullar
är bördig jord och gammalt bondeland.
Dit tränger Skagerack med blåa kilar
och strida strömmar klara som kristall
och lummig lövlund står med björk och pilar
och ask och ekar vid ladugård och stall.

Kom Rönnerdahl, till Ängön, nu om våren!
Nu häckar ejder, gravand, mås och trut!
Kom ut och lufta vinterdävna tankar
på stigar vindlande i berg och myr
Ja, kom och se vårt Bohuslän om våren,
du Rönnerdahl, som äger blick för färg!
Kom ut till oss! Här kärnar Hulda smöret
och leghornshönsen värper ägg var dag.
Kom ut, du svenske Quintus Flacus,
och stäm din lyra till naturens pris!
Kom ut till stränderna, de ödsligt sköna
med slån och hagtorn, böjda djupt av storm,

Två charmörer

Fritiof Andersson, som förekommer i många av Evert Taubes visor är liksom Rönnerdahl de båda mest kända av Evert Taubes andra jag. De förekommer i många av hans visor. Vilka är de?

Fritiof Andersson är sjöman som bereser de stora haven och förknippas, med rättrådighet och dråpliga och vådliga äventyr i främmande hamnar. I Everts visvärld förekommer han redan i debutsamlingen "Sju sjömansvisor" och "Byssan Lull" 1919 och i flera senare visböcker. Han är en kvinnokarl men juste och snar till handling och ibland finns han med hemma i Sverige, då som kvinnotjusare t.ex i "Tatuerarevalsen" och "Havsörnsvalsen."

Rönnerdahl finns med för första gången i "Sjösalaboken" 1942. Han beskrivs som en medelålders familjefar med det goda humöret trots att han har bekymmer med försörjningen. I många avseende liknar han Evert. De hade båda varit sjömän och vistats i Argentina. Han är en åldrad charmör som i "Danssen på Sunnanö" där han inte lever upp till sitt rykte och inte lyckas charma den sköna Eva Liljebäck, som föredrar unge fänrik Rosenberg.

Fritiof Andersson

En sjöman ifrån Sverige han for sig till fjärran land
på skeppet Ann-Charlott från Hellvikstrand
Hans namn var Fritiof Andersson, han var så glad ihåg
när Ann-Charlott med förlig vind på blåa böljan låg
med last av plank och bräder och tändstickor och stål,
och Buenos Aires det var resans mål.

Ja, Skagerack och Nordsjön, Kanalen, Cap Quessant,
Biscaya och Atlanten går väl an!

Men utanför La Plata där kommer en orkan,
en argentinsk pampéro, så svart som själva fan!
Opp alle man till väders och bärga vad man kan!
Men det gick bra och skutan kom i hamn.

Det här var Everts första visa om Fritiof Andersson. Visserien kom att bli som en hel actionsfilm: Handlingen här ovan fortsätter med att Fritiof går iland i Buenos Aires. Han besöker en krog, blir förförd av en skön kreolska och rånad; därefter akterseglad och kommer i slagsmål och dödar sin antagonist. Visan slutar med att Fritiof hamnar i fängelse.

Evert sjöng visan vid en kräftska på "Den Gyllene Freden" i närvaro av Svenska Akademiens ständige sekreterare Erik Axel Karlfeldt. "Svarte Rudolfs" upphovsman lär då ha yttrat: "Sådana visor kan man inte dikta – de uppstår ur folkdjupet." Att Fritiof Andersson så småningom skulle bli en av den svenska litteraturens mest kända machofigurer kunde nog inte ens författaren själv ana.

Sjösalavår

Rönnerdahl vakar i vårljusa natten,
sitter i skjortan så tyst på sin bädd,
blundar och drömmer att azurblått vatten
speglar en skuta på Genuas redd.
Rodnande vinberg slå vakt omkring bukten,
råseglen fyllas av sjöalpens vind
och den balsamiska medelhavsluften
sveper kring Rönnerdahls rodnande kind.

Evert Taube har skrivit många sånger om Roslagens natur, dess öar och fjärdar. I denna miljö tillkom 1931 en av Everts mest kända visor "Calle Schwens vals". Valsen gick sitt seger-tåg över landet. Många betraktade den som vår andra national-sång. Den andas Roslagens högsommarluft och småningom allt dunklare julnätter.

1928 köpte familjen Taube en tomt vid Stavnäs som blir "Sjösala" och snart familjens älskade tillflyktsort. Senare uppförde de ett litet hus, som efter hand byggdes ut. Här upplevde barnen Per-Evert, Ellinor och Sven-Bertil sin barndoms somrar.

I visan "Sjösalavår", som tillkom 1946, befinner sig Rönnerdahl hemma, men i tanken seglar han över det blå Medelhavet och i verserna därpå rider han över det gröna Pampas för att till slut återvända till Sjösala.

En ritt i månsken

En nästan överjordisk upplevelse berättar Evert att han haft under en resa till Guatemala. Ja, han uppmanar alla att resa dit för att rida i månsken ner från toppen av vulkanen Agua till Antigua, en by nere i dalen. "Rid i månsken på deras underbara lilla häst. Vilket nöje!" är hans maning. Han önskar hela mänskligheten få njuta av detta magnifika månskensmirakel. Upprymd anför han att när han kommit ner till Antigua trodde han knappt sina sinnen, sina ögon, att det var samma måne, som lyst på "min älsklings barm den natten jag diktade till henne mitt nocturne: "Ta här del av diktens andra strof!

Sov på min arm! Månens skära
lyftes ur lundarnas skuggor tyst
och på din barm, o, min kära,
täljer dess återglans timmarnas flykt.
Helig den frid, hjärtat hyser
under den virlande blodstormens larm.
Slut är din strid! Månen lyser.
Våmattsvind svalkar dig. Sov på min arm.

Ovan i detta nattstycke och med vaggvisans stillhet väver Evert på ett poetiskt och finstämt sätt samman erotikens hetta med den vårliga nattvindens svalka.

De flesta av Everts visor är kärleksvisor. Är det en sjöman som finns med, så handlar det också om en flicka. Där dans förekommer kretsar handlingen ofta om halvt uttalade önskemål, längtan eller löften. Ibland ger den underliggande erotiken en viss spänning åt handlingen på dansbanan. Evert är mästerlig att foga in en realistisk och naturlig dialog i sina sånger. Kärleken till Astri finns med i flera av hans visor inte minst efter bröllopet 1925.

Epilogen-Änglamark

Evert Taubes viskonst får sin epilog när han vid 80-års ålder fick ett erbjudande från Hasse och Tage att medverka i "Svenska Ords" filmprojekt "Äppelkriget". Evert skulle medverka som skådespelare och spela sig själv som viskonstnär med några av sina mest kända visor. Samarbetet blev mycket framgångsrikt.

Filmen var en protest mot miljöförstörelsen i den mycket miljömedvetna saga om en äppelodlarfamilj som går till angrepp mot storfinansen. Det talades om gröna vågen på 1970-talet, när man liksom nu vände blicken från storstäderna och drömde om livet på landet.

I filmen, som doftar svensk sommar finns det positiva budskapet att vi ska slå vakt om vår jord och vår vackra natur. Den avspeglar Everts intresse för natur och hotade miljöer. I hans då nyskrivna visa "Änglamark" finns raderna "Låt sista älven som bruser i vår natur, brusa alltjämt mellan fjällar och gran och fur". Visan är kopplad till hans kamp att rädda Vindelälven och andra hotade miljöer från exploatering. Trettio år tidigare hade han skapat vistsiteln "Himlajord" och det utgjorde nu tillsammans med begreppet "Änglamark" ett centralt lyriskt tema i filmens vädjan

om miljömedvetenhet. Det är vår plikt värna den jord som är oss given.

När Evert fyllde 85 år 12 mars 1975 fick han en poetisk hälsning från Hasse och Tage, som uttryckte vad de flesta av oss känner:

Snödroppar niger i vårliga backar
och vassarna vagnar och bugar och tackar.
Det stiger ett fyrfota leve från djuren
som, tack vare dig, finns kvar i naturen.

Om vår vilja var lika stark,
så vore jorden en Änglamark.

SPRÅKLÅDAN

Jag är en språkpolis. I den rollen behöver man aldrig känna sig ensam. Vi är många, som mest hela tiden retar upp oss på den dagliga misshandeln av språket.

När andan faller på och tid finnes, kommer jag att ta upp en del språkliga företeelser. Och du som läsare är förstås välkommen att bidra med dina funderingar kring detta ämne.

Urban

Negationer

Urban Lundin

En negation betyder ju att man säger eller skriver något som uttrycker motsatsen av ett påstående. I vardagen är väl 'inte' det vanligaste ordet för att forma en negativ sats. Men 'inte' måste placeras på rätt ställe. Jag läser sådant som "Jag hoppas inte att han förlorar". Personen påstår sig inte hoppas. Det är ju inte sant. Det är illa uttryckt. Satsen borde lyda: "Jag hoppas att han inte förlorar".

I Norrland förekommer dubbla negationer. De upphäver varandra. Om jag säger att "jag varit på posten", så betyder det just det. Och motsatsen, "Jag har o varit på posten" betyder att personen ännu inte varit på posten. Men om jag säger att "Jag har inte o varit på posten", så betyder det att "Jag har varit på posten". Kanske förvirrande för en person från södra Sverige, som kanske dessutom influerats av engelskans "I ain't got no money". Dubbel negation, vilket borde betyda att personen är stadd vid kassa. Så icke! Denna negation betyder att personen saknar kontanta medel. Dessa engelsmän!

Det finns ord och fraser som ser ut som negationer, fastän de inte är det. Om man tar bort den förmenta negationen kan det bli ganska förvirrande, men också väldigt roligt, som ni kan se här nedan i ett lite stycke formulerat av Sara Löwestam (*Grejen med verb* med flera grammatiskt inriktade böcker).

Det var en gång en dåga, som hade alla hästar hemma. Han var mycket att hänga i julgranen, och lade två strån i kors för att hjälpa sina vänner. En dag gick han och en dugling och köpte toalettpapper och Alvedon (men bara en hemul mängd, de var gina människor som tyckte att alla skulle ha tillgång till hygienartiklar). "Kan du betala?" frågade dågan. "Visst, jag har ett rött öre", sa duglingen. "Men du får betala tillbaka sedan, för jag är den som är den." Dågan såg längre än näsan räckte, och lovade att betala tillbaka det röda öret. Duglingen såg på det med blida ögon. Ett öga var torrt. Då de hade löst betalningsfrågan så snyggt, såg de båda vännerna röken av varandra i många år framöver.

